

bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi

bitig Journal of Faculty of Letters

(Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 7, Haziran/June 2024)

Axel Olrik'in Halk Anlatılarının Epik Kuralları Işığında Ahmedî İskender-nâme'si Üzerine Bir İnceleme

A Study on Ahmedî İskender-nâme in the Light of Axel Olrik's Epic Rules of Folk Narratives

Nilufar TİNCHLİKOVA

Doktora Öğrencisi

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

ntinchlikova@gmail.com

 ORCID 0000-0003-3970-1739

Araştırma makalesi/Research article

Geliş Tarihi/Received: 24.04.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 24.05.2024

Atıf/Citation

Tinchlikova, Nilufar (2024), "Axel Olrik'in Halk Anlatılarının Epik Kuralları Işığında Ahmedî İskender-nâme'si Üzerine Bir İnceleme", *bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (7), 106-125.

Tinchlikova, Nilufar (2024), "A Study on Ahmedî İskender-nâme in the Light of Axel Olrik's Epic Rules of Folk Narratives", *bitig Journal of Faculty of Letters*, 4 (7), 106-125.

Bu makale iThenticate, turnitin, intihal.net programlarından biriyle taranmıştır.

This article was checked by iThenticate, turnitin or intihal.net.

Öz Tarihî kaynaklarda görüldüğü üzere Roma İmparatorluğu'ndan Anadolu topraklarına, oradan Orta Asya zeminine, oradan da Hindistan ve Çin'e kadar uzanan geniş coğrafyalarda İskender'in ayak bastığı yerler vardır. İskender'in bu yolculuğu, fethettiği ülkelerin sınırlarından geçerek onların tarih, medeniyet, inanç ve ırkında derin bir etki bırakmıştır. Bu etkileşimden kalan izler zamanı aşarak kayıtlı ve kayıtsız hâlde edebî eserler ve sanat dallarında yaşamaya devam etmektedir. Asırlar boyunca geçmişten bugüne kadar geçen zaman diliminde efsaneler, mitler, masallar ve tarihî yazılarda bahsi geçen İskender'in fetihleri, seyahatleri ve sergüzeştleri insanlarda hep merak uyandırmıştır. Halk anlatılarında çok fazla yer alan İskender'in macerası sonradan şair ve yazarlar tarafından edebî eserlere, destan ve mesnevîlere konu olmuştur. İskender-nâme mesnevîleri Büyük İskender'in talihi ve erdemini hikâye eden kahramanlık mesnevîlerinin en başında gelmektedir. Ahmedî (1334-1413)'nin 14. yüzyılda kaleme aldığı İskender-nâme mesnevîsi Klâsik Türk edebiyatında yazılan ve bu konuyu işleyen mesnevîlerin ilk ve en başarılı örneğidir. Eser Genceli Türk şairi Nizâmî (1141-1209)'nin aynı adlı eserinin çevirisidir, ancak Ahmedî eserine yeni motifler ekleyip bazı olayları çıkarmış ya da bazı yeni olaylar ekleyerek eseri te'lif bir eser konumuna yükseltmiştir. Ahmedî'nin mesnevîsinde Büyük İskender'i başkahraman olarak işleme ve tarihin önemli bir dönemine tanıklık etmesi eseri çok fazla açıdan incelenmeye değer kılmaktadır. İskender-nâme mesnevîsine konu olan İskender'in kahramanlığı, yenilmez özgür bir ruha sahip oluşu, bilgeliği, keşifleri ve hakimlerle olan münasebeti sergüzeşt niteliğinde işlenirken aynı zamanda anlatının didaktik bir özelliğe sahip olması da son derecede önemli bir mahiyet taşır.

Bu makalede, Ahmedî'nin İskender-nâme mesnevîsinin Axel Olrik'in 'Halk Anlatılarının Epik Kuralları' ışığında incelenmesi amaçlanmıştır. Halk anlatılarının, ortak ilkeler etrafında şekillendiğini belirten Axel Olrik'in on beş madde olarak ortaya koyduğu bu epik kurallar, benzer metinlerin okunma ve yorumlanmasında evrensel düzeyde akademik bir önem taşımaktadır. Bu kurallar, Klâsik Türk edebiyatının temelini teşkil eden anlatılarla şekillenen Ahmedî İskender-nâme mesnevîsine uygulanarak eserin edebî ve estetik değeri anlatı tekniği üzerinden dikkatlere sunulacaktır.

Anahtar sözcükler: Axel Olrik, halk anlatıları, epik kurallar, Ahmedî, İskender-nâme

Abstract As seen in historical sources, there are places where Alexander set foot in wide geographies extending from the Roman Empire to Anatolian lands, from there to Central Asia, from there to India and China. This journey of Alexander, passing through the borders of the countries he conquered, left a deep impact on their history, civilisation, belief and race. The traces of this interaction transcend time and continue to live in literary works and art branches in registered and unregistered form. Alexander's conquests, travels and adventures, which have been mentioned in legends, myths, tales and historical writings for centuries, have always aroused curiosity in people. Alexander's adventures, which have been widely included in folk narratives, later became the subject of literary works, epics and masnavîs by poets and writers. İskender-nâme masnavîs are the most prominent of the heroic masnavîs narrating the fortune and virtue of Alexander the Great. The İskender-nâme masnavî written by Ahmadî (1334-1413) in the 14th century is the first and most successful example of the masnavî written in Classical Turkish literature and dealing with this subject. The work is a translation of the work with the same title by the Turkish poet Nizâmî of Ganja (1141-1209), but Ahmadî added new motifs to the work, omitted some events, or added some new events, making it a work of composition. The fact that Ahmadî treats Alexander the Great as the protagonist in his masnavî and witnesses an important period of history makes the work worth analysing from many perspectives. Alexander's heroism, his invincible free spirit, his wisdom, his discoveries and his relations with the judges are treated in the form of an exhibition, while at the same time the narrative has a didactic characteristic.

This article aims to analyse Ahmadî's İskender-nâme masnavî in the light of Axel Olrik's 'Epic Rules of Folk Narratives'. These epic rules, which Axel Olrik states that folk narratives are shaped around common principles, have a universal academic importance in the reading and interpretation of similar texts. These rules will be applied to Ahmadî

İskender-nâme masnavi, which is shaped by narratives that constitute the basis of Classical Turkish literature, and the literary and aesthetic value of the work will be presented to attention through narrative technique.

Keywords: Axel Olrik, folk narratives, epic rules, Ahmedî, İskender-nâme

Giriş

Halk anlatıları dünden bugüne insanların severek okuduğu, birbirlerine anlatarak gelecek nesillere taşıdığı çok önemli ve edebiyata değer katan metinlerdir. Edebî eserlerin temelini oluşturan bu anlatılar, her halkın ne kadar zengin bir kültüre sahip olduğunu, milletin hangi kahramanlara özendiğini gösterir. İnsanların edebî eserlere olan merakını artırarak düşünce ve sanat anlayışlarının gelişmesine katkı sağlar. Kültür ve geleneklerine sadık, ilgi ve anlayışını geliştiren bir millete mensub insanlar tarafından korunan halk edebiyatı örnekleri, çoğu zaman şair ve yazarların da dikkatini çekmiştir. Yazarlar kitapların kıymetini daha da artırmak için anlatılardaki konuları kaleme alarak eserlerine taşır. Bu nedenle halk anlatıları, sadece kendi kültürlerinde değil, aynı zamanda birçok farklı ülkelerin edebiyatseverleri tarafından da ilgi görür.

Büyük İskender hakkındaki tarihî gerçekler ve sonradan ortaya çıkan efsanevî hikâyeler, şair ve yazarların, onun yaşam öyküsünü esas alan yeni bir hikâye yazmasına vesile olur. Doğu edebiyatlarında İskender-nâme hikâyesinin temelini oluşturan anlatılar ilk olarak X. asırda Firdevsî'nin Şeh-nâme destanında işlenir. İskender hikâyesi de tarihî ve coğrafik olarak olayların geçtiği yerler ve yeni mekânlarda gerçekleşir. Axel Olrik bir araştırmacı olarak toplumsal hafızada saklanan bu kültürel verilerin, bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde korunduğunu göstermeye çalışır. Neticede halk anlatılarının epik kurallarını belirleyip bu kuralların işleyişini, birçok eser üzerinde göstererek ispatlamaya çalıştığı görülür. Danimarkalı halk bilimci Axel Olrik'in yayınladığı "*Halk Anlatılarının Epik Kuralları*" (1909) adlı çalışması hikâye geleneğinin oluşumunda etkin bir yere sahip olan halk edebiyatı için önemli bir araştırma olmuştur. Kaarle Krohn 1926 yılında yayınladığı "Halk bilim Yöntemi" adlı kitabında Axel Olrik'in çalışmasının XII. bölümünü "Epik Kurallar" başlığı altında ayırır ve dikkatlere sunar (Çobanoğlu 1999: 99).

İskender, Doğu kültür ve edebiyatlarında ideal yönetici anlayışına uygun bir şekilde tanımlanır. Bununla birlikte hem hikmet sahibi büyük bir komutan hem de siyasî lider olarak kaleme alınır. Böyle tasvirler dışında İskender bilim adamları, sanatkârlar ve düşünörlere destek çıkan, onları hep öğrenmeye teşvik eden, kendisi de bizzat okuyan, kitap toplayan, çeşitli bilim dallarını okumak ve anlamak için çaba sarf eden bir hükümdar olarak anlatılır (Gökcan 2020a: 396-397). Hakkında bahsedilen ifadelerle göre İskender, fethettiği topraklarda kurduğu şehirler ve yürüttüğü imar faaliyetleri dolayısıyla olumlu karşılanan bir şahsiyettir.

İskender hikâyesi mitoloji kaynaklarında, hem Roma ve Yunan halk anlatılarında hem de tarihî biyografik eserlerde yaygın olarak yer almıştır. Doğu'da ilk önce Fars edebiyatında Şeh-nâme'de görölen bu hikâye, Türk edebiyatına da geçmiş ve İskender-nâme türü mesnevîler kaleme alınmıştır. Ahmedî de bu hikâyeyi Nizâmî'nin *İskender-nâme*'sinden esinlenerek kaleme alır ve kendisine has özgün bir üslûpla anlatır.

A.Olrik'in Halk Anlatılarının Epik Kuralları, araştırmacılar tarafından farklı anlatı türlerine uygulanmıştır. Bu çalışmada da A. Olrik'in halk anlatılarından yola çıkarak oluşturduğu epik kuralların, İskender-nâme'de anlatılan hikâyeye uygun olduğu tespit edilerek A.Olrik'in belirlediği on beş madde metne uygulanmıştır. İskender-nâme'nin epik kurallar ışığında incelemesine geçmeden önce, mesnevî nazım şekli hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır.

Klâsik Türk edebiyatında her devirde şairler kendi tercihlerine göre mesnevî nazım şekline müracaat etmişlerdir. Mesnevî terimi ve nazım şekli Klâsik Türk edebiyatına İran edebiyatından geçmiş, XI. ve XIX. yüzyıllar arasında bu nazım şekliyle sayısız eserler yazılmıştır. Klâsik manzum hikâyeler aruz vezniyle yazılmalarına karşın, geniş kitlelere hitap ettiği ve arka plânında halk hikâyesi geleneği bulunduğu için halk diliyle yazılmıştır. Fakat Fars edebiyatında şairler bu hikâyelerin orijinal örneklerini seçer ve klâsik mesnevîlerde örnek aldıkları eseri aşma gayesiyle genellikle sanatkârâne bir dil kullanarak ortaya koyarlar.

Mesnevî, kendi arasında kafiyeli beyitlerden oluşan bir nazım şeklidir. Beyit sayısı bakımından hiçbir kısıtlayıcı kurala bağlı olmaması ve şairlere işledikleri konuyu istedikleri kadar genişletme imkânı sunması bakımından bir rahatlık sağlar. Bu sebeple, geniş bir konuyu ele almak isteyen şairler bu yolu seçerler. Dinî, tasavvufî, ahlâkî ve öğretici bir nitelik taşıyan manzum eserler ve hikâyeler hep bu nazım şekliyle yazılırlar (Çapan 2003: 225).

İsmail Ünver'in tasnifinde mesnevîler yazılış amaçlarına göre kendi içinde dinî, tasavvufî, ahlâkî ve ansiklopedi niteliği taşıyan ya da belli alanlarda bilgi veren mesnevîler olmak üzere dörde ayrılır. Bu tasnife göre birinci grup: okuyucuya bilgi vermek, onu eğitmek amacı güden mesnevîlerdir. İkinci grup: okuyucunun kahramanlık duygusuna hitap eden mesnevîler olup konusunu menkıbelerden ve tarihten alan mesnevîler olmak üzere ikiye ayrılır. Üçüncü grup: sanat yönü ön plânda olup okuyucunun edebî zevkine hitap eden mesnevîlerdir. Bu mesnevîlerin ana çizgisi aşk ve maceradır. Dördüncü grupta ise şairlerin gördükleri yaşadıkları olayları anlatan, toplum hayatından kesitler veren kişileri, meslekleri düğünleri ve belli yöreleri tasvir eden mesnevîler yer alır (Ünver 2017: 438-440).

Bu incelemede esas alınan Ahmedî'nin İskender-nâme mesnevîsi, konusunu menkıbelerden alan mesnevî türüne aittir. Bu konu Doğu'da defalarca işlenerek her asırda farklı sanatkârlar tarafından yeniden kaleme alınmıştır. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda A. Olrik'in yöntemsel model olarak benimsenen Epik Kurallar'ına göre, halk anlatılarının örneklerini taşıyan Manas Destanı, Oğuz Kağan Destanı, Cân u Cânân, Yûsuf u Züleyhâ, Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn mesnevîsi gibi eserler incelenmiştir. Bu makalede ise İskender-nâme'ye bu kurallar uygulanarak eserin edebî ve estetik değeri anlatı tekniği bakımından tartışılacaktır.

İskender-nâme Mesnevîsi

Klâsik Türk edebiyatına yansıyan İskender tarihte yaşayan gerçek bir hükümdar olan Makedonyalı Büyük İskender'dir. Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen Zülkarneyn ve Hz. Hızır ile birlikte âb-ı hayatı arayan İskender'in kahramanlıkları merak konusu olmuş ve böylece anlatılar hikâyelere geçmiştir.

Ahmedî'nin İskender-nâme'si Türk edebiyatında yazılmış İskender hikâyesini anlatan ilk eserdir. Mesnevî 1309 yılında yazılmış ve I. Beyazid'in oğlu Emir Süleyman'a sunulmuştur. Eser Ahmedî'nin en tanınmış ve Klâsik Türk edebiyatında en çok etkili olan mesnevîsidir. Bu konuyu Ahmedî'den önce İran edebiyatının üç büyük şairi Firdevsî *Seh-nâme* destanında, Nizâmî *İskender-nâme*'sinde ve Emîr Husrev *Şeref-nâme* ile *İkbal-nâme*'sinde kaleme alır. Ahmedî, Firdevsî ve Nizâmî'nin eserlerini örnek alarak onların izinden gider. Şair yeteneğini ortaya koyarak olayları birçok bakımdan farklılıklar katarak mesnevîlerde bulunmayan Osmanlı tarihini, İskender'in Gülşah ile aşk hikâyesini, yeni sergüzeştleri, tasavvuf ilmi, astroloji ve doğa bilimlerine ait bilgileri ekler ve İskender-nâme mesnevîsini kaleme alır (Ünver 1983: 29).

İskender-nâmenin ana hatları şöyledir: Başlangıç giriş bölümü Mukaddime 1.-21. beyitler arasında olup sonra Şem ü Pervâne (22-64. beyitler), Münâcât (65.-191.beyitler), İnsan bütün yaratılışların gül tacı (192.-199.beyitler), Na't (240-283b.) ve Sebeb-i telif kısmını içerir. İlk beyit besmele zikri ile başlar. Ahmedî mesnevînin başında hikâyeyi kuşdilinden anlatacağını şöyle beyan eder: "Bülbül gibi hoş nağmeler ederim, Papağan /tuti gibi tatlı sözler söylerim".

Andelibem nağmeler sâz edeyim
Tûtiyem şekker söz âgâz edeyim (4/131)¹

Ahmedî şairâne bir öz güven ile Çin ressamlarının da şaşıracağı bir sanat eseri yaratacağını iddia eder:

Yazayum bir nakş kim nakkâş-ı Çin
Görse anı kıla yüz bin aferîn (6/131)

“Sözleri öyle seçeyim ki, cennetteki huriler boynuna incilerden dizilmiş kolye gibi taksınlar” diye övünür:

Sözde şöyle nazm edem dürr-i semîn
Ki anı gerden-bend edeler hûr u ‘în (9/131)

Ahmedî İskender-nâme'nin girişinde hikâyeyi anlatmaya geçmeden önce yeteneği, üslubu ve dilinin ne kadar mahir olduğunu gösterir. Bu ise mesnevîyi okumaya henüz yeni başlamış olan okuyucuda büyük bir merak hissi uyandırır. Mukaddimede çeng sesi gibi yüksek perdede konuşmak Dâvûd sesine benzetilir. İslami kaynaklarda ve *Peygamberler Tarihi*'nde belirttiğine göre Hz. Dâvûd'un sesi hem çok gür hem çok güzeldir. Yaradan “ona benzeri görülmemiş güzellikte bir ses vermiş, dağlar ve kuşların onunla birlikte tesbihte bulunmasını lütfetmiştir”. Hz. Dâvûd o gür ve güzel sesiyle Zebûr'u okumaya başladığında kurtlar ve kuşlar hangi hayvanlar olursa hepsi durup onu dinler, sesinden hatta dağlar yankılanırmış (Yiğit 2004: 505). Ahmedî de Hz. Dâvûd'un sesine benzer şekilde neva okuyacağını ve tütsü hâlinde yaydığı koku ile şifa verme özelliğine sahip olan öd ağacı gibi dertli yanacağını ve ud gibi ağlayıp inleyeceğini söyler:

Çengümi bir perdede sâz eyleyem
Kim ana Dâvûd'i dem-sâz eyleyem

Dermendem yanaram nete ki ûd
Nola şöyle nâle eylessem ki ‘ûd

Dermendün nâlesi dil-keş olur
Oda yanmayan demi nâ-hoş olur (11-14/133)

Ahmedî Ney yanık gönüllere hitap ettiği için sevildiğini söyleyerek, kendisi de bir ney ahengi gibi kulaklara hoş gelecek bir hikâye anlatacağını şöyle ifade eder:

Yandugiyçün nây oldı hoş-nüvâ
Sanma anun nâlesin bâd-ı hevâ

Kimde ki İbrâhîm bigi anda derd ola
Nâr-ı Nemrûd ana bâg u verd ola (16-17/133)

“İbrahim gibi dertli olana, Nemrut ateşi gül bahçesi gibi olur” der, Ahmedî.

Yaradılışa göre, insan ezel/ruh âleminde dünyaya sürgün edilmiştir. Ney, nefsanî arzularından kurtulmuş, nefsinin yok etmiş, ilâhî sevgi ile dolmuş kâmil insanın sembolüdür. Ney kamışlıktan ayrı düştüğü için inlemektedir. İnsan da, Hakk'tan ayrı düştüğü için muzdariptir. Dünyada yaşadığı sürece acılar, hastalıklar, belâlar içinde kıvrandııkça, ruh âlemindeki mutluluğun özlemini duyar. İnsanın ruhu doğduğu yere yabancı olduğu ve sürgün gibi yaşadığı için her zaman bu dünyadan kurtuluş yolunu arar (Can 2004: 13). Tüm

¹ Robert Dankoff, *Ahmedî, İskender-nâme İnceleme-Tenkitli Metin*, (Ed. F.Turan) I.Cilt, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, s.121. Not: Çalışmanın bu kısmından itibaren parantez içinde önce beyit numarasına sonra beytin bulunduğu sayfa numarasına yer verilecektir.

arayışlar da gerçek hakikate kavuşmak içindir. Bu sebepten dolayı ne zaman ki insan masum ve gâmlı ney sesini duyarsa hep ondan etkilenir. Mevlânâ'nın *Mesnevî'si* de "ney ahengine kulak tut, nelerden bahsediyor" diye başlar. Hiç şüphesiz ki, ney sesini işiten her insanın tüylerinin diken diken olması bu yaratılış anından kaynaklanır.

Ahmedî hikâye girişini böyle tasvir ederken "Sözün ağzından hoş kokulu bir buhar gibi" çıktığını ve onu çekici kılanın içindeki ateş olduğunu dile getirir.

Sûzdur sözümü ma'mûr eyleyen
Nârdur şem'i yakup nûr eyleyen
Anun için hoş-nefes oldı adum
Ki oldı micmer bigi içümden odum (20-21/133)

Sonra anlatıyı Şem ü Pervâne'nin tartışmasına bağlar:

Şem'e bir gece dedi pervâne ben
Âşık u ma'şûk ile vuslatda sen
Yâr ile olmuş senün işün şöyle nûr
Ben yanarken andan uş peyveste dûr
Şem der âşık benemkim her gece
Subh olunca yanaram ucdan uca
Seni bir şu'le kaçurur şöyle hâm
Dururam uş ben yahılınca temâm (22-25/133)

Ahmedî İskender-nâme'nin giriş bölümlerini tamamladıktan sonra 307. beyitten itibaren esas konuya geçerek İskender'in dünyaya gelişini anlatır. Böylece olay örgüsü İskender'in doğumu, büyümesi, tahta oturması ve dünyayı fethetme amacıyla seyahate çıkması ile devam eder.

Axel Olrik'in Epik Kuralları ve İskender-nâme

Başka bir halkın edebiyatına ait olan anlatıları okuduğumuzda o halkı hiç tanımasak bile daha önce karşılaşmış gibi duygulara kapılırız. Bu durum halk anlatılarının iki etkiye sahip olduğunu gösterir. Bunlar: İlkel insanın ortak zihin özelliği ve bu özelliğe uygun olan doğa kavramı ve ilkel mitolojidir. Bu kategorilere mitler, türküler, kahramanlık destanları ve yerel efsaneleri kapsadıkları için, ortak kurallara sahip sage/halk anlatılarının epik kuralları diyebiliriz. Sage-durgunluktan coşkunluğa giderek başlar ve çoğu zaman başkahramanların bir felaketini içeren sonuç olayından sonra coşkunluktan durgunluğa giderek biter. A. Olrik'in on beş maddeden oluşan halk anlatılarının epik kuralları on beş maddede verilmiştir. İskender-nâme'de her maddeye uygun olaylar bulunmaktadır ve sırasıyla inceleyecek olursak onlar şu şekildedir:

1. *Giriş ve Bitiş kuralına göre*, İskender Dârâ'nın oğlu olarak doğar, hükümdar olur, dünyayı fetheder ve anlatı onun hazin ölümüyle son bulur.
2. *Yineleme kuralına göre*, halk anlatılarında olduğu gibi padişahın bir kıza âşık olma hikâyesi İskender'in Gülşah'a duyduğu aşk konusunda da yaşanır ve mesnevîye eklenir.
3. *Kutsal Üçlük kuralına göre*, İskender-nâme'de yol gösteren bilgiler Aristo, Mehrân ve Hızır hikâyede rol alır.

4. *Bir Sahnede iki kuralına göre*, Aristo ve Hızır'ın İskender'in zor durumlarında kurtarıcı olarak yetişmesi ve yol göstermesi anlatılır.
5. *Zıtlık kuralına göre*, İskender ve ona tamamen zıt karakterli olan Dârâb ile çatışması yer alır.
6. *İkizler kuralına göre*, İskender'in güçlü bir kahraman karakteri olarak kendisinden zayıf olan Melike Kaydâfe ile zıtlaşması tasvir edilir.
7. *İlk ve son durumun önemi kuralına göre*, İskender'in dünya seferine çıkmadan önceki ve birçok sergüzeştle dolu olayları yaşadıkdan sonraki son hâli yer alır.
8. *Anlatıda tek çizgilik kuralına göre*, İskender hikâyesinin baştan sona kadar tek çizgide geriye dönüşler olmadan anlatılmasıdır.
9. *Kalıplaştırma kuralına göre*, İskender ejderhayı öldürür, devler ile savaşır, tılsımı çözer ve sedd yaptırır.
10. *Büyük tablolar sahneleri kuralına göre*, İskender'in Dârâb ile savaşının tasviri uzun ve ayrıntılı olarak anlatılır.
11. *Anlatının mantığı kuralına göre*, İskender'in başından geçen birbirinden farklı olaylar ve dünya seferinde aslında vakaların hepsinin arka plânında İskender'in hakikati arama ve kendisini tanıma yolculuğundaki duygu durumu ifade edilmiştir.
12. *Olay örgüsünde entrika birliği kuralına göre*, İskender'in Karanlık ülkesine gidişi ve âb-ı hayatı arama yolculuğunda hakikate ulaşması anlatılır.
13. *Epik birlik kuralına göre*, İskender'in yoluna çıkan engeller ve olaylar karşısında akıl ve mantıkla fikir yürüterek hareket etmesi ve kararsız kaldığı anlarda ise bilgelere danışarak her zorluğun üstesinden gelişi anlatılır.
14. *İdeal birlik kuralına göre*, İskender'in etrafındaki her şey, onun en iyi şekilde yetişmesi, düşüncelerinin aydınlanması ve iradesinin güçlenmesi için bir araya gelir.
15. *Dikkati başkahraman üzerine toplama kuralına göre*, tarihsel ve kurmaca olayların hepsi İskender hikâyesini anlatmak için dizilir. Anlatı boyunca tüm dikkatler İskender üzerinde toplanır. Bu İskender'in doğumundan ölümüne kadar gerçekleşen olayların hepsinde yer alır.

İskender-nâme'de tasvir edilen olaylar A. Olrik kuralların on beş maddesine uygun olduğu incelenmiştir. Ona göre hikâyedeki anlatıları etrafıca açıklamak çalışmada gözlenen maksada göre muvafık olacaktır.

1.Giriş ve Bitiş Kuralı: Halk anlatıları durgunluktan coşkunluğa doğru giderek başlar ve çoğu zaman başlıca kişilerden birinin başına gelen bir felâketi içeren sonuç olayından sonra coşkunluktan durgunluğa giderek sona erer. Anlatılar birden bire başlamaz ve bitmez. Uzun anlatılar bu gibi birçok durak noktaları gerektirir; kısa bir anlatı için sadece bir durak noktası yeterlidir (Olrik 1994a: 2-3). Bu kurala göre İskender, Feylekus'un kızıyla evlenen Dârâ'nın oğlu olarak dünyaya gelir. Feylekus onu şehzadelere has özenle yetiştirir. İskender on beş yaşına geldiğinde Feylekus vefat eder ve İskender tahta çıkar. Mesnevî'nin olay örgüsü durgunluktan coşkunluğa doğru ilerler. İskender Dârâb'la savaşıp onu yendikten sonra hırsı artar ve dünyaya hükmetme hevesiyle yolculuğa çıkar, bu kısımda anlatıda coşkunluk artar. Ondandan sonra dünyayı fethetme isteğinin peşinden gider. Gittiği her ülkedeki engeller ve savaşlara rağmen kazanarak hükmü altına alır. Maceralar yaşayarak hem yer altı hem yer üstü dünyasının güzelliklerini gördükten sonra, artık olaylar durgunlaşmaya başlar.

Deniz altı ve deniz üstü seyahatlerinden sonra bu sefer ebedî hayata ulaşmak için ölümsüzlük suyunu aramaya gider. İskender Zulmet diyarına Hızır'la varır ve onun yardımıyla yolda karşılaşılan zorluklarla savaşır. Hızır cadıların yaptığı büyü ile ateş alan ormanı kurtarır. Allah'a ettiği duanın kabul olması ardından yağmur yağar ve ateşi söndürür. İskender'i âb-ı hayatın olduğu yere götürdükten sonra oradan ayrılır. Hızır ölümsüzlük suyunu içerken İskender ona ulaşmadan Zulmet diyarını terk etmek zorunda kalır. Âb-ı hayatı aramak için yola çıkan İskender başarısız olur ve her ne kadar çaba gösterse de karanlıkta âb-ı hayatı bulamaz. Ona rağmen İskender Hızır yardımıyla kendi içindeki hazineyi keşfeder ve her şeyi yaşayarak öğrenir ölmeden ölümü tatma mertebesine ulaşır. Böylece İskender hayatının sonuna doğru geldiğini anlar. Ölümle yüzleşeceğini anlayan İskender'in yaşadığı hüznün durumundan sonra durgunluk hâkim olur. Bu olaylardan sonra İskender kaderine teslim olarak ölümle yüzleşir ve dünyayı terk eder.

2. Yineleme Kuralı: Halk anlatısı kompozisyonunun önemli kurallarından birisi de yineleme kuralıdır. Anlatıda ortaya çıkan çarpıcı bir sahnenin ardından, olayın akışını kesmeyecek şekilde durum uygunsa, sahne yinelenir. Bu sadece gerilimi sağlamak için değil aynı zamanda anlatının boşluklarını doldurmak için de geçerlidir (Olrik 1994a: 3). Halk anlatılarında kalıplaşan padişahın bir kızı âşık olma hikâyesi, İskender'in Gülşah'a duyduğu aşkıta yaşanır ve mesnevîye eklenir. Hikâye bu beyitle başlar:

Söylegil ey mürg-ı şîzâ söylegil
Cümle 'uşşâkı muhayyer eylegil (1331/323)

Aşağıdaki beyitle sona erer:

Dercdür bu dürcde ey pür-hüner
Altı yüz u dahı beş dâne güher (1933/399)

Hikâye İskender'in Sîstân ülkesine elçi kılığında gitmesiyle başlar. İskender ile beraber hoş vakit geçiren Zeresb onu herkese anlatır. Zeresb'in Gülşah adında bir kızı vardır. Bu kız yüzü, gözleri, yanakları, dudakları, dişleri ve saçlarıyla olağanüstü bir güzeldir. Ahmedî'nin ifadesiyle "*hayâlin dahi hayâl edemeyeceği*" eşsiz bir güzelliğe sahiptir. Onun güzelliğini anlatmak için hüsn-i ta'lîl sanatına başvuran şair, güneşin ışığını bile ondan aldığını söyler.

Var idi bir kızı anun Gülşâh nâm
Kim yüzinden mihr nûr alurdu vâm
Saçı Mûsî'den verür idi nişân
Ağzı İsî sırrın ederdî beyân (1376-1377/329)

Ahmedî Gülşah'ın güzelliklerini tarif ederken "onun saçıyla Mûsâ peygamberi hatırlattığını ve saçının güzellikte sümbulü ayıpladığını; ağzıyla İsâ peygamber'in sırrını anlattığını; yüzünün bahar mevsimine tazelik verdiğini ve taze gülün hâline güldüğünü; gözünün cennet hurilerini kıskandırdığını; dişlerinin Pervin yıldızından ve inciden daha parlak olduğunu; gözlerine nergisin kul, saçlarına müşk ve amberin köle olduğunu; yüzünü görmesi hâlinde meleğin kendisine bağlanacağını; gözlerinin avladığının can, saçlarının bağladığının ise gönül olduğunu" (Mum 2018: 328) söyler.

Yüziyle t'azeyidi Erdî behişt
Fitne olurdu gözine hûr-ı behişt
Dişinün vasfın sorarlarsa nedür
Utana Pervîn deyen ana ne dür
Görse yüzün vâlih olurdu melek
Erir idi 'ışkına mâh-ı felek (1378-1384/329)

Ahmedî'ye göre Gülşah o kadar güzel bir kızdır ki, hayâl edilemez derecededir ve hayâl dahi onun bir benzerini hayâl edemez:

Vermiş idi Sâni ana bir cemâl
Görmemiş mislin hayâlinde hayâl (1390/331)

Gülşah İskender'i hiç görmediği hâlde ona âşık olur, çünkü gündüz İskender'le vakit geçiren babası Zeresb, akşam olduğu zaman evine çekildiğinde onu hep överek anlatır. Ahmedî Zeresb'in anlattıklarından etkilenen Gülşah'ın görmediği hâlde İskender'e âşık olmasını ve bir anda duygularının değişmesini, aşk ve hasretin tesiriyle kendinden geçerek günlerce baygın düşmesini şöyle dile getirir:

Işk odından cânı ol dem etdi cûş
Getdi ol sâ'atde andan 'akl u hûş

Şöyle getdi kuvvet-i cân u revân
Kim teninde bir nefes kaldı hemân

Yatdı üç gün ol arada bî-haber
Sonra buldı rûhdan hem bir eser (1631-1633/361)

Gülşah İskender'i görme arzusuyla gidip bacadan bakar ve kendisine hayran kalır. Dadısı Gülşah'ın hislerinin İskender'e ulaşmasında yardımcı olur. Çinli ressam Gülşah'ın resmini çizer, Gülşah ise onun arkasına gizlice bir gazel yazıp İskender'e gönderir. İskender bu resme bakarak Gülşah'a âşık olur ve daha sonra onu görme arzusuna kapılır. Yazdığı bir gazelle beraber o da Gülşah'a mektup gönderir. Sonra gül bahçesinde buluşarak ikisi de birbirini görme hayâlini gerçekleştirirler. Onların mektup aracılığıyla konuşmaları, dertleşmeleri ve aşklarını ifade etmeleri hikâye boyunca devam eder. Gülşah İskender'e toplam üç gazel yazıp gönderir. Burada klâsik mesnevî anlatılarına has, görmeden sadece anlatılanları dinleyerek, resimden âşık olma motifi kullanır. Mesnevîde mektup tarzı anlatı modeli olarak, gazel söyleme ve bunu sevgiliye gönderme gibi tekniklerin kullanılması da dikkat çeker.

4. Üçler Kuralı: Üç sayısı halk geleneklerinin büyük bir bölümünde eski Yunan, Kelt, Alman ve ilkelliğin görünüşünü taşıyan masal, mit ve efsane gibi bütün türlerde kullanılmıştır. Üç sayısı kendi başına bir kuraldır (Olrik 1994a: 3). İskender-nâme'de de üç sayısına bağlı olaylar ve ayrıntılar bulunmaktadır. İskender'e hayatı ve maceralarındaki olaylar boyunca üç bilge eşlik eder. Bunlardan birincisi Aristo'dur ve İskender'e zor durumlarda nasihat vererek yol gösterir. İkincisi Hızır'dır ve İskender'e ilk olarak dünyanın yaratılışı ile Allah'ın birliği hakkında bilgi verir ve İskender bir aydınlanma yaşar. Âb-ı hayatı aramaya giderken de ona yoldaşlık eder. Üçüncüsü Mehrân olup o da İskender'e nasihatleriyle yardımcı olarak olaylarda rol alır. Onlar İskender'in kahraman olarak çıktığı dünya seferinde kahramanın kendini bulma yolculuğunda iç benliğinin gelişmesini sağlar ve ona doğruyu bulmasında yardımcı olan üç rehber olarak karşımıza çıkar.

Aristo akıllı temsil eder ve İskender'e dünyevî bilgeleri öğretir, hayatı tanıma sürecinde ona yol gösterir. Hükümdarlar tarihini anlatarak dünyanın geçici olduğunu söyler. Aristo'nun bu eğitim ve yardım sürecinde İskender ilme'l –yakın mertebesine ulaşır, yani yaşadığı bu âlemi tanıyıp nereden gelip nereye gideceğini bilen birisi durumuna gelir. İskender artık ilmi konularda olgunlaşır, zahiri ilimlere vakıf hâle gelir, kendisini ve çevresini tanıma sürecinden geçer (Bozkurt 2019: 1110). Ahmedî o yüzden hikâyenin başında Aristo'yu aklın temsili olarak İskender'in nefsinin yenme konusunda manevî rehber olduğunu söyler:

Akl Arestû nefs Zül-karneyn'dür
Rûh mülk-i Rûm ey deryâ-yı dür (558/211)

Ahmedî İskender-nâme'de Hızır'ı tenzil-i ilahî, yani Allah'ın kendisine bir görev verdiği kişi olarak tasvir eder. Ona göre Hızır duası kabul edilen, tılsımları çöze bilen ve gizemli ülkelerin

yolunu bilen manevî bir rehberdir. Hızır'ın yardımıyla İskender Allah'ın birliği ve her şeyde onun vücut bulduğunun kanaatine varır(Bozkurt 2019: 1111). Bu yolda Hızır İskender'e ilk yol gösterici rehber olur:

Hızır tenzîl-i ilâhîdür yakîn
Anı ki ol göstere hak bilgil hemîn

Her ne ki ol göstere hiss-i müşterek
Anı cân levhine nakş etmek gerek (904-905/261)

İskender Hind ülkesine geldiğinde Kayd'ın sarayında bulunan bilge kişi Mehrân'la karşılaşır. İskender Mehrân'dan varoluşun sırlarını öğrenmek ister ve ona dünya, gezegenler, yıldızlar, insanlar, canlılar hakkında sorular sorar. Mehrân onun bütün sorularına cevap verir. İskender'e kâinatın sırlarını, dünyanın varoluşunu, bitkiler, hayvanlar ve insanların yaratılışını anlatarak felekler ve ölüm hakkında bilgiler verir. İskender içsel yolculuğunda Mehrân'ın manevî rehberliği sürecinde ilme'l- yakîn mertebesine ulaşmasına yardımcı olur (Bozkurt 2019: 1111). İskender bu aşamada dünyayı ve ahireti bilmek, ölümü ve onun hikmetini bilmek, şeytan ve onun hilelerini bilmek, melekleri bilmek, peygamberi tanımak ve onun sözlerini bilmek, veliyi bilmek, kendini ve kendi işini bilmek, Allah'ı ve Allah'ın yaptığını bilmek gibi bilgilere sahip olur.

Var idi katında anın bir feylesûf
Kim felek râzına bulmuşdı vukûf

Hey'etini göklerin bilmiş idi
Hükmini yıldızların kılmış idi

Bir rasad-bend idi kim mâh ile mihr
Nece yörürler bilürdi vü sipihr (2024-2026/411)

İskender'in hayatındaki bu üç manevî rehber tasavvuftaki iki aşamayı temsil eder: Aristo ve Mehrân İlme'l-yakin, Hızır ise ayne'l-yakin mertebelere ulaşmasında yardımcı olan rehberler olarak rol alır.

Bilgeler dışında İskender'in hayatında önemli yere sahip dört kadın kahraman ortaya çıkmaktadır. Birincisi İskender'i altı yaşına kadar terbiye eden dadısı; ikincisi İskender'in çok âşık olduğu ve onun için mücadeleler verdiği kadın Gülşah; üçüncüsü de ölümünden önce İskender'in vasiyet mektubu yazdığı ve buna çok üzülen yas tuttuğu annesi; dördüncüsü mesnevî sonunda İskender'in oğlunun annesi Rukiye Hatun olarak anlatıda yer alır.

Günlerden bir gün ava çıkan İskender avda bir ayı, iki kaplan ve bir erkek aslanı avlar. Bu hayvanların her biri birer metaforudur. Öldürdüğü aslan İskender'in bilinçaltında bastırıldığı gazab ve kötülük yapmayı emreden nefsin sembolü olarak, iki kaplan ise kibir gibi insanın olumlu ve olumsuz/ ahlak-ı rediyye yönlerini temsil eder.

Nefs-i emmâre durur ol şîr-i ner
Ki edemez anı zebun her nâmver

Bebr dedüğüm sana nedür gazab
Ki ol durur her dürlü isyâna sebeb

Ol iki kaplan nedür kibr ü menî
Kim helâk etmege dilerler seni

Ger bu düşmenlere fırsat bulasın
Sen Sikender'den dahi yeg olasın

Bunları yensen cihân sultânısın
Ne Sikender Tengri'nun arslanısın (2919-2923/ 537)

Ahmedî İskender'in savaştığı hayvanları nefsin üzerinden anlatırken kötü huylarını yenmesi gerektiğini dile getirir. İskender'in üç şeyde örneğin ata binmede, kılıç oynatmada ve ok atmada çok yetenekli olarak büyümesi anlatıda kahraman olmanın temel vasıfları olarak okura sezdirilir.

4. Bir Sahnede İki Kuralı: Bütün anlatı boyunca sadece iki kişinin aynı sahnede ortaya çıkmasıdır. Bu kural zıtlık kuralını tamamlamaktadır. Aynı zamanda ortaya çıkan iki kişiden her birinin kendi kişilikleriyle rol alması geleneğinin bozulması demektir. Bütün anlatı boyunca sadece iki kişi aynı sahnede ortaya çıkar (Olrik 1994a: 4). İskender-nâme'de anlatılan hikâyede gelişen olaylara bakıldığında neredeyse bütün olaylarda iki kişi ön plâna çıkmaktadır. Örneğin Dârâ ile Kayumers'in zıtlaşması, İskender ve Dârâ'nın savaşı, İskender'in Gülşâh'la aşk hikâyesi, İskender'in Melike Kaydafa ile olan münasebeti, İskender ile Hz. Hızır'ın ölümsüzlük suyunu aramaya zulmet diyarına gitmesi, İskender'in Zülkarneyn'in mezarını ziyaret etmesi gibi olaylarda karşımıza çıkar. Bu kurala göre, Aristo ve Hızır İskender'in zor durumlarında kurtarıcı olarak yer alır ve ona hep yol gösterir.

İskender bilgelere dünyanın oluşumunun ilk maddesi hakkında sorular sorduğunda Hızır Allah'ın birliği ve her şeyin onda vücut bulduğu konusunda bilgiler verir. Hızır böylece İskender'e vahdete giden yolda ilk yol gösterici olmakla birlikte hem aklın, vehmin, hayal ve hafızanın hem de idrak etmenin Allah'ın bütünlüğünü anlamakla hakikatin sırrına ulaşma yolunu anlatmış olur. Bunlar dışında Hızır İskender'in âb-ı hayatı bulma yolculuğunda karşılaştığı zorluklarda ona yol göstererek yardım eder.

Kaldı hayrân ol arada şehriyâr
Pes dedi Hızır'a ki ey dâna-yı kâr

Ne durur fikr et bu işün çaresi
Bu belâdan cân nece kurtarası

Âb-ı hayvânı kılur iken taleb
Hak bizi bu oda mı yakar 'aceb

Hızır dedi hâtırunda dutma bîm
Halka Hak fazlı öküş durur 'azîm

Şâh âmîn dedi Hızır etdi du'a
Çünkü İhlâs iledi oldı revâ (8474-8480/519)²

Hızır anlatıda hem kahraman olarak hem de zaman içinde bilgelikle beraber davranışları mantığı aşan kahraman olarak gösterilmiştir. Bu manevî rehber İskender'e Zulmet diyarına gittiği yolculukta eşlik eder.

Hızır ki ol yolda ol idi pîşvâ
Bî'z-zarûre şâhdan düşdi cüzâ (8508/523)

Şâh Hızır'ı istedi vü bulamadı
Nece oldı ahvâli anun bilmedi

Zulmet içinde Sikender çekdi renc
Renc ana kaldı vü Hızır iletdi genç (8521-26/527)

² Robert Dankoff, Ahmedî İskender-nâme, Cilt: II.

İskender'in yolu Hızır'la ayrı düşer onu bulamaz, hayat suyuna da ulaşamaz. Ahmedî'nin tasvirine göre Hızır hazineye ulaşır. Burada *kimin nasibinin ne olacağını yalnız Hak bilir*, diye ifade edilir. Zulmet öncelikle kişinin bilinçaltını sembolize eder. İskender de o karanlıklar ülkesindeki korkutucu hisler içinden çıkmak için yol arar, fakat yalnız mücadele eder çünkü bazı şeyleri insanın kendisi başarması gerekmektedir.

5. Zıtlık Kuralı: Zıtlık önemli bir kuraldır. Genç ve ihtiyar, büyük ve küçük, insan ve canavar, iyi ve kötü vb. gibi. Zıtlık kuralı kahramanlarda özellikle eylemleri başkahramana zıt olma gereksinimiyle belirlenen etkili kavramdır (Olrik 1994a: 5). İskender-nâme'de iki zıt kutup yer almaktadır. Bu zıt kutuplar iyi ile kötünün savaşı şeklinde tasvir edilir. İskender ve Dârâb'ın çatışması, birbirine karşı zıt durumların ortaya çıkması bunun örneğidir. İskender ve ona tamamen ters karaktere sahip Dârâb'ın anlaşmazlıkları sonunda savaş başlar. Dârâb İskender'e "sen gençsin aklını şaşırma" der:

Yigid olan gişide çok cehl olur
Cehl ile iş işleyen nâ-ehl olur (999/275)

İskender de ona : "yaşlanınca beyin iyi çalışmazmış" diye cevap verir.

Çünkü huşk olur mizâc oldukda pîr
Olamaz 'akla dimâğı nakş-gîr (1028/279)

Dârâb: "anadan soylu olmayan sultan olsa da değersizdir, cariye oğlu ancak kul olur" der.

Her gişi ki anadan olmaya ulu
Atadan sultân ise olur alu (1050/ 283)

Dârâb, anadan babadan soylu olarak dünyaya gelip şah olduğunu söylemek suretiyle İskender'den kendisini üstün görür. İskender de ona cevaben: "mağrur ve küstah olan padişahın her şeyini kaybedeceğini" söyler.

İskender Mısır'dan sonra Mağrib ülkesine varır ve orada Melike Kaydâfe ile karşılaşır. İskender ona kendisini Doğu'nun ve Batı'nın, Kuzey'in ve Güney'in padişahı olarak tanıtarak Dârâb, Fûr ve Ejderhayı yenmesiyle övünür. Kaydâfe onu gururlu ve çok kibirli olarak görür. Kaydâfe'nin sarayına elçi olarak giren İskender onun ülkesini de hükmü altına almak ister. Kaydâfe oğlunun canına kıymadığı için İskender'e karışmaz. Melike İskender'e hem taç, taht verir hem de güzel kızları bağışlar, hatta Arap atlarıyla mükâfatlandırıp ülkesine gitmesine izin verir. İskender bunları gururuna yediremeyip Kaydâfe'nin ülkesini sular altında bırakarak helâk eder. Bu olayda İskender kendisini sadece kahredici bir hükümdar olarak tanıtır ve düşmanlarını merhametsizce savaş meydanında yok etmeye çalışır.

6. İkizler Kuralı: Bir sahnede geniş anlamıyla ele alınmakla birlikte anlatıya göre, gerçek anlamda ikiz olma durumunu ya da aynı rolde olan iki kişiyi ifade eder. Aynı rolde ortaya çıkan iki kişi aynı özelliklerle betimlenir (Olrik 1994a: 5). İskender-nâme' de İskender ve onun oğlu İskenderus aynı kaderi yaşarlar. İskender Feylekus'un vefatından sonra tahta geçer. İskender'in vefatından sonra onun oğlunun annesi Rukiya Hatun İskenderus'un hükümdar olmasını ister ama o tahta oturmaktan vazgeçer. İskenderus hükümdar olamaktansa hayatını ibadetle meşgul olarak geçirmeyi tercih eder.

Pes diledi İskenderûs'ı Rûkiya
Şâh Zû'l-karneyn tahtına koya

İşbu dünyî rağbeti anda yog idi
Âhiret korkusu gayet çog idi

Dedi atam saltanat edüp taleb

Çekdi dürlü dürlü renc ile ta'ab

Renc ile atam derdi bunca genç ü mâl
Kodı getdi ana ne kaldı vebâl

Anı kim ol etdi ben kaçan edem
Ya nece uram pâzişehliga kadem

Ömrini zühd ile geçürdi temâm
Zî kerem ki etdi ana Rabbü'l-enâm (8679-8697/552-553)

İskender dünyayı fethederek hükmü altına almayı ondan sonra âb-ı hayat'ı bularak ölümsüzlüğe ulaşmak için hırsıyla çaba gösterir. Onun oğlu ise tam tersi her şeye sahipken onlardan vazgeçerek ahiret hayatını ve ibadet yolunu seçer. Bu olayda aynı özelliklerle aynı hayatı paylaşan iki insanın farklı kararlar alması ile farklı kaderleri yaşadığı anlatılır.

7. İlk ve Son Durumun Önemi Kuralı: A. Olrik'e göre, kişiler veya nesnelere peş peşe ortaya çıkınca en önemli kişi öne gelir. Buna rağmen sonuncu gelen kişi anlatının duygudaşlık doğurduğu kişidir (Olrik 1994b: 4). Bu kural halk anlatılarının en önemli özelliğidir. İskender-nâme hikâyesine bakıldığında iki önemli olayın anlatı merkezinde bulunduğu görünür. Diğer vaka'lar bu ilk ve son olayın etrafında şekillendiği görülür. İskender hikâyesi hemen anlatılmaz. Başta Dârâ ile Keyumers'in savaşı verilir sonra Feylekus tasviri yer alır. Dârâ onun kızıyla evlenir ve ondan İskender dünyaya gelir. Feylekus buna çok mutlu olur, halka aş verir, ihsan yapar, yeni doğan şehzadeye hekimlerle danışarak ad verirler. Sonra altı yaşına kadar İskender'e bir dadı kız eşlik eder. İskender artık büyümeye başlar, türlü ilim ve hünerler öğrenir. Her konuda ona alanının en iyi ustaları ders verir. Böylece İskender özenle yetişir Feylekus ise yaşlanır, ömrünün sonuna yaklaşır. Feylekus vefatından önce vasiyetinde tahtını İskender'e emanet eder. Bu durumda genç şehzadenin yaşadığı duygu hâlleri tamamen değişir. Olayların hepsi hikâyenin başkahramanı olan İskender etrafında şekillenir. Başta tahta kendisini layık görmeyen İskender, halkın yoğun isteği üzere hükümdarlığı ve memleketi yönetmeyi kabul eder. İskender tahta oturduktan sonra türlü mücevherlerden kendine saltanat merkezi kurur:

Çün Sikender oldı Rûm'a pâzişâh
Dürlü gevherden düzetdi tâcgâh (577/213)

Sonra genç hükümdara karşı güç olarak Dârâ'nın oğlu Dârâb olaylara dahil olur. İskender'in Dârâ ile anlaşmazlık durumu ortaya çıktığında onunla zıtlaşır, kızgınlığı artar ve savaşımaya başlar. İhanete uğrayan Dârâ'nın dünyayı terk ederken söylediği vasiyetlerin hepsini İskender yerine getirir. İskender İran'ı hükmü altına aldıktan sonra dünya seferine çıkar. Mısır, Hindistan, Asya ve Çin'e kadar giden İskender dünyayı fethettikten sonra, deniz altındaki hayatı merak etmeye başlar. İskender Hac ziyaretine gittiği zaman Zülkarneyn'in mezarını ziyaret eder. Orada ölümsüzlük suyu âb-ı hayatın varlığını öğrenir. Onu aramak için Hz. Hızır'la zahmetli bir yola çıkar ama ulaşmadan geri döner. Her şeye sahip olduktan sonra, dünyanın yalancı bir yer, ömrün ise geçici bir şey olduğunu anlar. Çaresiz kalan İskender ölümünün yaklaştığını hisseder ve kaderine teslim olur.

Çünkü hûşe geldi şâh-ı Cem-nijâd
İşbu hükmi işitmiş idi kıldı yâd

Bildi kim yakın gelüp duru ecel
Ki etmez ana fâyide hergiz hiyel (8549-8550/531)

8. Anlatıda Tek Çizgilik Kuralı: Bilindiği üzere halk anlatıları her zaman tek çizgi üzerinde ilerler ve eksik kalan ayrıntıları tamamlamak için geriye dönüş yapılmaz (Kurtlu vd. 2015: 5). Önceki olaylar hakkında bilgi verilmesi gerekirse bu bir konu içinde söylenir. Kahraman hep ileriye doğru hareket eder (Olrik 1994b: 4). Ahmedî'nin akıcı bir dilde anlattığı gibi İskender-nâme'de olaylar kronolojik bir sıra ile verilir. Olaylar arasında sebep-sonuç ilişkisi bulunur. Anlatıda eksik kalan ayrıntılar için geriye dönüşlere rastlanılmaz. İskender-nâme'de Ahmedî'nin anlatmak istediği bir hükümdarın sergüzeştlerle dolu hikâyesini, tek çizgide geriye dönüşler olmadan anlattığı görülür.

9. Kalıplaştırma Kuralı: A. Olrik'e göre, aynı çeşitten iki insan veya durum, elverdiği ölçüde değişik değil bir birine benzerdir. Bazen de hayat onlara benzer imkanları sunar. Genç kahraman bilmediği yerlere gider. Her gün bir devle karşılaşır, hepsiyle aynı şeyi konuşur ve hepsini aynı biçimde öldürür. Hayatın böyle katı üslûplaştırılmasının kendine özgü estetik bir değeri vardır. Gereksiz olan her şey atılmış ve sadece gerekli olanlar göze çarpıcı bir durumda ortaya çıkarılmıştır (Olrik 1999b: 4). İskender-nâme'de halk anlatılarında olduğu gibi bazı kalıplaşmalara rastlanılmaktadır. Başka İskender-nâme hikâyelerinde olduğu gibi Ahmedî de İskender'i türlü maceralara karşı koyar. Başta İskender'in soylu bir ailede büyümesi, bir şehzade olarak eğitim alması ve her zaman ona yol gösteren bilge hoca ya da manevî rehber'in olması, âşık olması halk anlatılarında da olduğu gibi benzer motiflerdir. Başka hikâyelerden ya da başka hükümdarlardan farklı olarak İskender dünyayı fethetme hırsı ile yaşar. İskender sadece düşmanlarla savaşıp onları yenmekle kalmaz belki ejderhayı yener, devler ile savaşıp onları da yener, sihirli tılsımları çözer, Yecüc ile Mecüc'ün zülmünden halkı korumak için sedd yaptırır.

İki tag üstine erince temâm
Düzdî bir dîvâr şâh-ı nîk-nâm

Hurde-i âhenle misden ser-te-ser
Kıldı pür dîvâr arasın tâcver

Ye'cüc ve Me'cüc sedden anaru
Kaldılar hergiz geçemezler berû (3956-3961/693)

İskender'in her türlü engellerden çözüm bulup çıkabilmesi ve maceralarla dolu olayların hepsi kalıplaşma kuralına örnek olur.

10. Büyük tablo sahnesi kuralı: Büyük tablo sahnelerinde anlatıdaki kahramanlar yan yana gelir. Bazı hikâyelerin daha çok hayalî unsurlara dayalı olması anlatıyı mantıksal örgüden çıkarır ve durumun gizli bir hâl almasına sebep olur. Bu görkemli durumlar çoğu zaman gerçeğe değil hayale dayanır (Olrik 1994b: 4-5).

Mesnevîde geçen "İskender'in Dârâ ile savaşı" başlıklı mânâ birliğinde büyük tablo sahneleri vardır. Bu sahneler, olağanüstü motiflerle kaleme alınıp desteklenerek anlatıya önemli bir katkı sağlamıştır. İskender-nâme'de olay örgüsünün akışında maceralar İskender tahta oturduktan sonra başlar. Önce Dârâ ile çatışma ortaya çıkar. İskender kendisinden güçlü olan rakibi karşısında durur, açtığı savaşta yenilmekten korkar hem endişelenir. Bu sırada bir rüya görür ve onu tabir etmesi için Aristo'ya anlatır. Aristo da ona yol gösterici rehber olarak gördüğü rüyayı "*Peygamberlere vahiy geldiği gibi görmüşsün, meleğin gökten kılıç indirerek sana vermesi Tanrı'nın sana yâr olduğuna; yolunun açık ve zaferin senin olacağına işaretidir*" diye tabir ederek onu yönlendirir. Aristo kahramanı İskender'e bir rehber olarak yoluna kararlı bir şekilde devam etmesi için teselli verir ve bununla her zaman yanında olacağını gösterir. Aynı zamanda korkmadan adım atmasını için de teşvik eder. Örneğin İskender Dârâb ile savaşa girmeden önce endişe eder ama rüyasında kendisine kılıç getiren meleği hatırlayınca sabah neşeli bir şekilde uyanır:

Subh-dem turdı Sikender sâz-kâm
Dedi ol düşi Aristû'ya temâm (945/267)

Melek İskender'e kılıcı verirken "*Kılıç Allah'ındır, bunu sana düşman olan kişiye çek. Doğu ve Batı senin olsun*" der. İskender Rum ülkesinin askerlerini toplar ve her birini savaş için yüreklendirir. "*Sayınız az olsa da korkmayın*" der. Öyle bir savaş olur ki, Fırat nehri kan dalgalarıyla dolar, havayı kan buharı tutar:

Toldı kan mavciyile rûd-ı Furât
Lâle rengin tutdı sahrâda nebât

Yer yüzi toptolu gîr ü dâr idi
Şâh Dârâb'a bu dünyâ dar idi (1192-1193/301)

Ahmedî'nin kullandığı bu mübalağalı tasvirler o cereyanın etki hissini yine de artırır ve olayın ne kadar büyük bir önem taşıdığını ifade eder.

11. Anlatı Mantiği Kuralı: Bu kurala göre halk anlatılarının kendine özgü bir mantığı vardır. Ortaya konulan tema konunun ana hatlarından etkilenmelidir. Bu etki ise temaların anlatı içindeki ağırlığıyla doğru orantılıdır. Ayrıca anlatının mantığı her zaman doğal dünyanın mantığıyla ölçülmez. Animizme, mucize ve büyüye olan eğilim anlatının temel kuralıdır. Anlatı mantığının kabul edilmesi her şeyden önce metnin iç tutarlılığına bağlıdır ve bu mantık nadiren dış dünyanın gerçekleriyle karşılaştırılır (Olrik 1994b: 5).

İskender-nâme'de İskender'in halkını düşünen ve düşmanlardan muhafaza eden, devleti adaletle yöneten, bilgili ve merhametli bir padişah olarak tasvir edilir. Ahmedî onun olgun bir karakter sahibi olarak kemale ermesini olaylar akışında anlatır. İskender seyahetleri devamında kendi iç dünyasına yönelir, elde ettikleriyle yetinmez daha çok başarı ve kazanç yolunda ilerler. Ahmedî İskender'in olağanüstü vasıflara sahip kişiliğiyle halkını canavarlar ve düşmanlardan kurtaran kahraman olarak karşımıza çıkarır ve her türlü zorluklara karşı bir duruş göstermesine inandırır. İskender doğduğu zaman münecimlerin söylediği her şey gerçekleşir:

Yedi iklimi musahhar kılsar
Hânları gendüye çâker kılsar

İster isen şarkdan tâ hadd-i garb
Kalmaya yer ki anda bu kılmaya harb

Ey ki nece Behmen ü İsfendiyâr
Olisar bunun katında bendevâr (506-510/205)

İskender'in Tanrı tarafından verilen yetenekleriyle başarılı olarak devleti yönetmesi ve savaşları kazanmasının, anlatının mantığına uygun bir şekilde ana temayı yansıtmak için kullanıldığı söylenilebilir.

12. Olay Örgüsünde Entrika Birliği Kuralı: Bir halk anlatısı için temel ölçütlerden biri de birbiriyle sıkı bağlarla örülmüş bir olay örgüsünde entrika birliğinin olmasıdır (Olrik 1994b: 5). Örneğin İskender'in mücadeleler ve savaşlarda başarılı olabilmesi için bazı özelliklere sahip olması gerekir. Bu özellikler hikâyenin daha başında İskender'in henüz on yaşındayken ata binmede, okçulukta ve kaplan avlamada usta olduğu, karşına çıkana ecel korkusu yaşatacağı bir güce sahip olduğu tasvir edilir. Ahmedî bu ifadelerde olayların ilerleyen zamanlarda İskender'in bunları yaşayacağını öncesinden haber vermiş gibi anlatır:

Çünkü on yaşadı ol gîti-furûz

Tâzi atlar istedi vü bâz u yûz

Sayd u atlanmak necedür bildi bes
İlm-i tîr öğrenmeye kıldı heves

Oldı ol san'atda şöyle kim kader
Kılur idi okı sehminden hazer

Çünkü alurdı eline ol kemân
Kaçar idi okı sehminden gümân (532-535/207)

İskender'in ne kadar güçlü olduğu devlere karşı gelip, onları nasıl yendiğinde, korkusuz ve kuşkusuz savaştığında görünür.

Şâhı meydâna okıdı dîv-i şûm
Saldı anun üstine atın şâh-ı Rûm

Kimin ata basdurup kırdurdu şâh
Kimin etdi fil ayagında tebâh

Kimini kıldı 'azâyimle helâk
Kimin etdi tîg zahmıyile hâk (4164-4175/725)

13. Epik Birlik Kuralı: Bu kuralda olayların gerçekleşme sırası bir beklentiye karşılayacak şekildedir. Bir olayın gerçekleşmesinin yanı sıra gerçekleşmesi muhtemel olan olayların beklentisini de beraberinde getirir (Olrik 1994b: 5). İskender-nâme anlatısında kahraman İskender'in dünyaya gelişi itibarıyla sayılan birtakım olağanüstü özellikler, onun ileride mücadele verip kazanacağı olaylara işaret eder. Bilgelerin hep etrafında olması, ileride her konuda onlara danışacağı ve akıl alacağından, beraber keşifler yapacağı ve yeni şeyler üreteceğinden haber vermektedir. İskender tahta çıktıktan sonra ona büyük filozoflar Bukrat, Aristo, Eflatun ve Sokrat hocalık eder. Bu hocalar ona yeterince bilgi vermeye çalışsalar da ona asıl hocalık yapan ve olgunlaşma sürecinde rehber olan kişi üstadı Aristo'dur.

Benzed Eflâtûn'a anı ki oldur hayâl
Eylegil vehmi Arestû'ya misâl

Kuvvet-i fikriyyeyi Bukrât dut
Anı kim hıfziyedür Sokrât dut (902-903/261)

İskender-nâme'de olay örgüsü genellikle neden-sonuç ilişkisine bağlı tarzda gelişir. Ahmedî hikâye devamında onların hepsini sırası ile tasvir eder.

14. İdeal Epik Birik Kuralı: Bu kuralda anlatının amacı doğrultusunda şekillenen ilişkiler üzerine destanın yapılandırılması söz konusudur. Anlatıların birçoğu kişiler arasındaki ilişkileri en iyi bir şekilde açıklamak için bir araya gelir (Olrik 1994b: 5).

İskender onu babası gibi yetiştiren Feylekus'un desteğini her zaman hisseder. Feylekus İskender'in azmı, gayreti ve çabasını gördüğünde onun yetük bir hükümdar olacağına güvenir.

Aristo bir manevî rehber olarak İskender'in hep yanında olur, onun kararlarını destekler ve kendine güvenmesi konusunda cesaretini güçlendirir. Bunu Dârâb ile savaşa girmeden önce verdiği nasihatlerde göre biliriz.

İskender'in Hızır'la olan ilişkisi Allah'ın yüce gücüne inanması yönünde gelişir. İskender Hızır'ın ona hayattan ders çıkarması ve hakikati aramak yolunda yolbaşçı olduğunu görür. Hızır da İskender'in imanla hareket etmesine ve Allah'ın her zaman bir yol göstereceğine inanmasına yardımcı olur.

İskender'in kadınlarla ilişkisi ilginç olaylarla verilir. İlk başta İskender annesinden uzak ve ayrı olarak büyür, bunu altı yaşına kadar terbiye ettiği genç bir kız Dadi tasvirinden anlamak mümkün. Mesnevî'nin sonunda ise hayatı terk ederken en son isteğini annesine vasiyet olarak yazar. Annesi de oğlunun ölümüne çok üzülür matem tutar.

İskender'in Gülşâh ile ilişkisi tasviri aşk'a Mecnun gibi kendini kaptıran âşık olarak tasvir edilmesinde görünür. Gülşâh için çabalar hatta savaş açar. İskender'in tabiatına has her zaman mücadele etmek, savaşmak ve kazanmak için gücünü ortaya koyması bu olayda net bir şekilde ifade edilir. Gülşâh da İskender'i çok sever, aşkını belli eder ve cesaretli davranır.

Mesnevî içinde geçen bütün tasvirler, olaylar ve gelişmeler incelendiğinde anlatı kurgusunun İskender'i ideal bir tip, kemâle ermiş bir kişilik olarak ifade ettiği görünür.

15. Dikkati Başkahraman Üzerine Toplama Kuralı: Tarihsel olayların anlatıldığı eserlerde dikkat her zaman başkahramanın üzerinde toplanır. Bu kural halk anlatılarının hiç değişmeyen ve en önemli kuralıdır. Başkahraman ve entrika hep yan yanadır. Dolayısıyla bu tür anlatılar başkahramanın hikâyesiyle başlar ve bütün dış görünüşüyle o en önemli karakterdir (Olrik 1994b: 5).

İskender-nâme İskender'in doğumu ile başlar ve onun vefatı ile biter. Ahmedî İskender'in doğumunu fevkalade özel bir olay olarak niteler. Ona göre İskender "feth ü zafer" yıldızı altında doğmuştur (İnalçık 2021: 123) .

Müjde olsun kim bugün vakt-i seher
Oldı tâli' kevkeb-i feth ü zafer

Bir mübarek kevkeb ey şâh-ı zemen
Togdı Esed'de Müşterî vü Zühre'den (488-489/201)

İskender'in doğumunun yıldızların uğurlu vaktine denk gelmesi ile ilgili tasvirlerle anlatılır. İskender dünyaya geldiği anda dört önemli yıldızın üçü uğurlu burçta *kırân* olmuş ama biri uğursuz bir açığı izlemiştir. Bu yıldız onun genç yaşta ölümüne işaret eder (Gökcan 2020b: 228).

Pes müneccim getürüp her bâb ile
Tâli'in gördürdü usturlâb ile

Tâli' ü heylacını çün bildiler
Kamu yıldızı şerefde buldılar

Lîki arada Utârid'di hemân
Kim şeref burcında degüldi ol zemân

Ol kırânda yaradıldı Âdem dahı
Ol kırânda oldu hem 'âlem dahı (497-502/201)

İskender-nâme'de tasvir edildiği gibi İskender *kırân* hadisesi gerçekleştiği an doğar. *Kırân*, kutlu yıldızlar olarak bilinen Müşteri (Jüpiter) ile Zühre'nin (Venüs/Çoban yıldızı) aynı burçta, aynı derece ve noktada birleşmesidir. Böyle bir anda doğan veya doğduğuna inanılan kişilere *sâhib-kırân* denilir. Özellikle devlet uluları için kullanılan bit tâbirdir. Böyle kişilerin her konuda tam bir talih açıklığı ve uygunluğu içinde olduğuna inanılır. Kırân vaktinde tahta

geçen padişâhlara da *sâhib-kırân* denilir. Divân şiirinde birçok padişâh hakkında bu sıfat kullanılmıştır (Pala 1989: 420).

Kırân yıldızının parladığı an doğanlara cesaret, büyük güç, risk alma veya kararlılık yoluyla başarıya kabiliyeti verilir. Böyle kişiler çok hırslı, özgür iradeli ve ihtiraslı olurlar. *Sâhib-kırân* adı uğurlu, kutlu, bahtiyar, tâlihi yaver, daima muzaffer, galip ve cihangir hükümdarları ifade etmek üzere kullanılmıştır. İslâm literatüründe tarihte iz bırakan kişiler olarak Büyük İskender, Hz. Muhammed, Türk lider ve hükümdarı Emir Timur, bu iki yıldız kavuşmasının etkisi altında dünyaya gelmiştir (Alan 2019: 444) . Bu sebepten dolayı Emir Timur'a *sâhib-kırân* adı verilmiştir. Her üç kişinin yaşadığı dönemde dünyada çok önemli değişimler gerçekleşmiş ve o tarihten bugüne kadar etkisi hâlâ kaybolmamıştır.

Ahmedî de İskender-nâme'sinde böyle önemli bir kişiliğe sahip olan İskender'i bütün olay örgüsünde en merkezi konumda göstermeye çalışır. Anlatıda ifade edilen seyahatler, savaş olayı, macera ve entrika başkahraman etrafında şekillenir. Ahmedî, İskender'i doğumu, sıradışı özellikleri, bilge ve olgun olması, kahramanlık yönleri, yenilmezliği, özgür ruhlu oluşu gibi yönleriyle tanıtarak halkın hayal ettiği bir şekilde hükümdar/kahraman olmasını sağlar. İskender-nâme hikâyesinde bu amaç Ahmedî tarafından başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

Mesnevîdeki anlatı İskender'in hazin ölümü ile son bulur. Olay örgüsüne göre İskender bir ağaç altına otağ kurdurarak dinlenmeye başlar. O sırada ağaç konuşmaya başlar ve ona ölümünün yaklaştığını söyler. Ağaç İskender'e "*On dört yıl padişahlık yaptın, ama bir gün bile cihanda mutlu olmadın*" der:

Pâzişehlik sürdün on dört yıl temâm
Bir gün olmadun cihânda şâd-kâm

Bunca cem etdun velikin yemedün
Ölem ü ayruga kala demedün

Şâh agaçdan bu sözi etdi semâ'
San ki dedi cân tenine el-vidâ'

Getdi dil-haste oradan subh-dem
Huşk-leb olmuş gözi toptolu nem (8535-8540/527)

İskender bunları duyunca çok etkilenir, gönlü bir hüznle dolar, dudakları kurur ve gözlerine yaş gelir. Sonra İskender Humus şehrine gider ve orada burun kanaması geçirir, atın üstünde oturamaz ve yere düşer. Askerleri İskender'i bir örme zırhtan döşek yaparak yere yatırır, üzerine de altından kalkan koyarlar. İskender, hekimin gelip ona ilaç vermesini ister. Hekim de padişahın ölümünün yaklaştığını söyler. O an İskender'in aklına onun ölümü hakkında söylenenler gelir. Söylentiye göre "*İskender aniden hasta düşecek, gök altın, yer çelik olacak ve bu dünyadan geçecek*" denilmiştir. İskender de bunları hatırlayınca ecelinin yaklaştığını ve ona hiçbir şeyin fayda etmeyeceğini anlar. İskender ölümüne az kaldığını hisseder ve annesine vasiyet mektubu yazar, ölümle yüzleşir ve bu fânî dünyayı terk eder.

İskender-nâme'de İskender'in karakteri ve kişiliği doğumundan anlatının sonuna kadar adaletli ve halkını dinleyen, her zaman onların yanında olan bir hükümdar olarak kaleme alınır. Ahmedî bu kahramanı yetenekli bir şehzade, mert ve cesur bir insan, yenilmez ve hiçbir zaman pes etmeyen bir savaşçı, yeni yerleri keşfetmeye meraklı ve bilim adamlarının hep yanında duran bir kişilik olarak tasvir eder. Anlatıda bütün olaylar İskender'in sıradan biri olmadığı ve kendisine Tanrı tarafından birçok yeteneklerin verildiği ifade edilir. Ahmedî İskender'in bu yönlerini unutmadan hoş bir üslupla göstermeye çalışmıştır.

Sonuç

İskender-nâme'de kahraman kimliğiyle tasvir edilen İskender, mitolojik yolculuğundaki tüm kahramanlar gibi daha çocukluğundan itibaren ileride yaşayacağı maceralar ve karşılaşacağı olağanüstü olaylarla mücadele edecek şekilde yetiştirilir. İskender güçlü, zengin ve cömert bir hükümdar olan Dârâ'nın oğlu ve ona babalık yapan Feylekus'un torunudur. İskender Feylekus'un sahip olduğu imkânlar sayesinde büyük bir ihtimamla büyütülür. Genç hükümdar cömert, olağanüstü yeteneklere sahip, adaletli, ahlâkı, ilmi ve hünnerleriyle herkesi cezbeden biri olarak yetişir. Bu nedenle İskender-nâme hikâyelerinin esasını onun kişiliği, hükümdarlığı, fetih ve keşiflerini coşkuyla anlatmak teşkil eder.

İskender-nâm her ne kadar konusunu tarihte iz bırakan büyük hükümdar Makedonyalı Büyük İskender'in hayatı ve maceralarından almış olsa da onu kaleme alan Ahmedî Türk milletine mensup Türk kanı taşıyan bir şairdir. Türk kültürüne sahip bu yazar/anlatıcı hem kendi yaşadığı dönemden etkilenir ve toplumun düşünce yapısına katkı sağlayacak özellikleri taşıyan eserini ortaya koymuştur. Ona göre, mesnevîde bir çocuk doğduğunda atasının sevinerek halka ihsanlarda bulunması; ad verirken büyük ve bilge kişilere danışması; hadislerde belirtilen sünnetlere göre hem dinî hem de dünyevi bilimlerin öğretilmesi; mahremiyete önem verildiği gibi annenin isminin gizli tutulması; önemli bir işe başlarken ya da bir karar alınırken büyüklere danışılması; eğilen başı kılıcın kesmemesi; hata yapanın önce uyarılması; ölümünden önce vasiyet eden kişinin vasiyetlerinin yerine getirilmesi; görülen rüyanın hayra çıkması için olumlu yorumlanması gibi Türk kültüne ait birçok örnekler verir. Bunun gibi benzer örnekler halk anlatılarının diğer türlerinde de yer almaktadır.

Sonuç itibarı ile İskender-nâme anlatı bakımından incelendiğinde A. Olrik'in *Epik Kurallarının* her maddesine uygun olay örgüsünün bulunduğu görülür. Anlatıdaki hikâye sadece bir hükümdar öyküsü olarak kalmamış tarih, astroloji, coğrafya ve hatta tasavvuf ilmine ait bilgiler ve didaktik anlamda nasihatler verilmiş, romantik bir aşk hikâyesi de kaleme alınmıştır. Ahmedî İskender-nâme'sinin halk anlatılarında mevcut özellikleri taşıması onun merakla okunan bir sergüzeşt eser olduğunu da göstermektedir. İskender-nâme'nin hikâyesini konu olarak anlatma bakımından zengin bir dil ve üsluba sahip olduğu söylenebilir. Mesnevî'de özellikle tekrarlardan kaçınılması, didaktik yapısı, olayların kronolojik sıralanması ve sade bir anlatı içinde çok şey sığdırması dikkat çekicidir.

Ahmedî sadece bir hükümdar'ın hayatını tasvir etmekle kalmaz belki onun her insan gibi doğumundan ölümüne kadar olan hayat serüvenini nasıl yaşadığını göstermeye çalışır. Bir insan ne zaman mutlu olur, ne zaman ümitsiz bir duruma düşer, ne zaman aklını toplar, ne zaman hayal eder ve onlara nasıl ulaşacağını düşünür, şair aslında bunları ifade etmektedir. İskender hükümdar olmasına rağmen bir insan olarak aşk ve ayrılık acısı çeker, kimi zaman korkularına kimi zaman duygularına yenilir ama ne olursa olsun hedeflerinden vazgeçmez. Zorluklara karşı bazan güçle bazen akılla bazen de tecrübeyle savaşıyor. Yeri geldiğinde hakikat karşısında teslim olur, bazen bir hikmet gördüğü olayla yüzleştiği zaman susar sadece düşünür. Ahmedî aslında bu anlatı içinde insan olarak herkesin hayatta tutan doğrularından, inançlarından ve hayata karşı duruşundan söz eder. Halk anlatıları da halkın içinde olan ve yaşananları halktan alarak yine halk'a sunar. İskender-nâme'de anlatılan hikâye bir hükümdar'a, bir babaya, bir anneyeve ve onun evladına, hatta rehber ve hocalara tamamı ile insan ve insanlığa atfedilen bir müracaattir. İskender-nâme daha bilmediğimiz çok özellikleri taşımaktadır. Bu araştırmada yapılan inceleme sonucu alana katkı sağlaması açısından İskender-nâme'nin çok nitelikli bir eser olduğunu yine bir kere kanıtlamaktadır.

Kaynaklar

Alan, Hayrunnisa (2019), "Sâhipkiran" Maddesi, TDV İslâm Ansiklopedisi, Ankara: TDV Yayınları, s.443-444.

- Bozkurt, Kenan (2019), "*Benlik Hazinesinin Keşfinde İskender'in İçsel Yolculuğu*", Turkish Studies Language and Literature, 14 (3), 1095-1125.
- Dankoff, Robert (2020), *Ahmedî, İskender-nâme İnceleme-Tenkitli Metin*, (Ed. F.Turan) Cilt.I-II, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Can, Şefik (2004), *Mevlana Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi*, 1-2 (7.Basım), İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çapan, Pervin (2003), "*Ali Şir Nevâyî ve Fuzulî'nin Leyla ve Mecnun mesnevilerinin anlatım tarzlarının mukayeseli tahlili*", I. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Kongresi, 15-17 Ekim, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, s.225-242.
- Çobanoğlu, Özkul (1999), *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gökcan, Melike (2020a), "*İskender hikâyeleri geleneğine dair bir değerlendirme: Alexandre romance türü eserler ve Nizâmî'nin İskendernâmesi*", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, (25), 389-419.
- (2020b), "*Kültür ve Bilim Tarihinde İskender'le Bir Yolculuk: "İskendernâme" ve "Acâyübü'l-Mahlûkât" Türü Eserlerin Kökenleri ve İlişkileri*", Türkbilig, (40), 217-234.
- İnalçık, Halil (2021), *Has-bağçede ayş u tarab- Nedimler, Şairler, Mutribler*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kurtlar, Yasemin ve Buşra Koçak (2015), *Halk Anlatılarının Epik Kuralları Işığında Bir Destan İncelemesi*, Current Research in Social Sciences, Cilt 1 (1), 1-8.
- Mum, Cafer (2018), *Ahmedî'nin İskender-nâme Mesnevîsinde Bir Aşk-nâme: "İşkıyyât-ı İskender"*, Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 6 (13), 318-342.
- Olrik, Axel (1994a), *Halk Anlatılarının Epik Kuralları*, Millî Folklor, 23, 2-5.
- Olrik, Axel (1994b), *Halk Anlatılarının Epik Kuralları*, II. Millî Folklor, 24, 4-6.
- Pala, İskender (1989), *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Cilt: I-II, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ünver, İsmail (1983), *Ahmedî, İskender-nâme, İnceleme-Tıpkıbasım*, Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları.
- (2007), "*Mesnevî*", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Türk Şiiri Divan Şiiri, Özel Sayı II, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 430-438.
- Yiğit, İsmail (2004), *Kur'ân-ı Kerim ve Hadis Kaynakları Işığında Peygamberler Tarihi*, İstanbul: Kayıhan Yayınları.